

2. Ковбасенко Л. І. Становлення Малої Академії наук України [Текст] / Л. І. Ковбасенко. // Обдарована дитина. – 2003. – № 3. – С. 9–12.
3. Ковбасенко Л. І. Становлення Малої Академії наук України [Текст] / Л. І. Ковбасенко. // Обдарована дитина. – 2003. – № 4. – С. 6–12.
4. Психологія праці та професійної підготовки особистості: навчальний посібник / [за ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки]. – Хмельницький: ТУП, 2001. – С. 135-141.
5. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 27.06.2013 р. Протокол № 2/5-23 [Електронний ресурс] – Режим доступу: [_http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/collegium-of-the-ministry/119/1360751816/](http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/collegium-of-the-ministry/119/1360751816/). – Назва з екрану.
6. Сухомлинський В. А. Избранные произведения (в 5 т.) [Текст] / В. А. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1979. –Т.3. : Проблемы воспитания всесторонне развитой личности / А. В. Сухомлинський. – 1979. – С. 568.

УДК 373.2.016

Людмила Шульга,
м. Запоріжжя

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ЖИВОПИСУ

В статтє раскрыто содержание понятия «эмоционально-чувственная сфера», охарактеризована эмоционально-чувственная сфера детей дошкольного возраста, описаны приёмы активизации эмоционально-чувственной сферы ребенка в процессе восприятия произведений живописи.

Ключевые слова: *эмоционально-чувственная сфера дошкольников, восприятие произведений живописи, художественно-эстетическое воспитание, духовно-моральное развитие ребенка, изобразительная деятельность дошкольников.*

The present article deals with the concept of «emotional and sensual sphere», characterized by emotional and sensual sphere of preschool children are described methods of activation of emotional and sensual sphere of the child in the process of perception of pieces of art.

Key words: *emotional and sensual sphere of preschool children, the perception of pieces of art, artistic and aesthetic education, spiritual and moral development of the child, representational activities preschool children.*

Провідна тенденція сучасної педагогічної науки і практики – відродження гуманістичної традиції в освіті. Принцип гуманізму в національній системі освіти і виховання в Україні стверджує високе суспільне визнання людини, її гідності, цінність

особистості, право на свободу та вияв власних здібностей, гармонізацію стосунків між людиною і суспільством, людиною і природою тощо.

Особливої актуальності набуває проблема гуманізації змісту освіти, мети та принципів, що зумовлює формування творчої особистості та духовності (В. Андрущенко, І. Бех, А. Богуш, М. Каган, В. Кузь, Б. Неменський та ін.). Перспектива еволюції людства в кінцевому розумінні сучасних науковців полягає у розвитку високого рівня його духовності [1].

Дослідження, проведені в галузі вивчення особливостей дошкільного дитинства (Л. Божович, Л. Венгера, Д. Ельконіна, О. Запорожця, В. Мухіної та ін.), свідчать про те, що перші п'ять років життя є сенситивним періодом для становлення первинного синкретичного світогляду, закладання основ морально-естетичного світосприймання та соціокультурного становлення особистості.

Одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти на сучасному етапі є розвиток емоційно-чуттєвої сфери, що виступає в якості психологічного підґрунтя розвитку духовного світу дошкільника.

Базовий компонент дошкільної освіти України як її державний стандарт передбачає оптимальне розкриття внутрішнього потенціалу кожної дитини, формування почуття краси в різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей дітей. Результатом оволодіння дитиною різними видами художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності [2].

Формування позитивних емоцій, почуттів дитини, суб'єктивного сприйняття себе і навколишнього світу сприяє розвитку духовного світу. Разом з тим, вітчизняні вчені стверджують: знання, що не забарвлені особистими емоційними переживаннями, ніколи не стануть цінністю для дитини, бо враження дошкільного дитинства відкладаються в пам'яті на все життя та вирішують подальший її розвиток; тільки через власний внутрішній досвід, особистісне емоційне переживання здійснюється долучення до вічних духовних цінностей, відбувається розвиток духовного світу малюка; в емоційному сприйнятті дитинства зароджуються витoki майбутньої творчої особистості (О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Ладивір).

Емоційно-почуттєва форма сприйняття є пріоритетною і для мистецтва. Мистецтво – джерело справжньої духовності, що акумулює вищі цінності та допомагає розв'язувати завдання естетичного виховання. Естетичне виховання починається з формування стійкої особистісної потреби дивитися і бачити, слухати і чути, відчувати, розуміти, любити. Знайомство з мистецтвом, залучення дітей до художньої діяльності є одним з визнаних у педагогіці шляхів формування особистості, розвитку задатків та загальнолюдських якостей. З усіх видів мистецтва образотворче виокремлюється в теорії естетичного виховання в якості більш ефективного засобу для розв'язання завдань виховання духовності та естетичного розвитку дошкільнят (Є. Фльоріна, Н. Сакуліна, Н. Ветлугіна, Т. Комарова, Г. Підкурганна, Е. Белкіна, Г. Сухорукова, О. Дронова та ін.). Так, Н. Сакуліна, Т. Комарова, Е. Белкіна визначали важливу роль мистецтва живопису в естетичному вихованні,

зосередили увагу на процесі його сприйняття для формування сприятливих емоцій, естетичних почуттів, формування оцінного естетичного ставлення до навколишньої дійсності та естетичного розвитку.

Однак, на наш погляд, сьогодні неповно досліджена проблема забезпечення педагогічних умов активізації емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку у процесі сприйняття живопису. Тому, розглядаючи сприйняття живопису, як педагогічний засіб емоційно-естетичного розвитку дошкільників, що дозволяє кожній дитині відчути настрій художника, пережити естетичні почуття, виразити власні емоції та особистісно-оцінне ставлення, розкрити внутрішній потенціал, збагатити уявлення та розвинути творчі здібності дітей дошкільного віку, вважаємо вибрану тему актуальною.

Метою статті є аналіз щодо забезпечення педагогічних умов сприйняття твору мистецтва, як шляхів розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в освітньому просторі дошкільного навчального закладу.

Багаторічний досвід автора дає право стверджувати, що в умовах ДНЗ справжньою зустрічю дитини з красою можуть стати заняття з образотворчої діяльності, здатні донести до малюків розмаїття краси у природі, мистецтві, в людині та її творчості. В освітньому просторі ДНЗ необхідно створити таку атмосферу для сприйняття краси живопису, щоб вона вразила дитину, пройшла крізь органи відчуття, викликала радість, насолоду, натхнення, залишила назавжди слід у душі.

Духовно-моральний розвиток дитини на заняттях з образотворчого мистецтва здійснюється у процесі сприйняття художнього твору та художньої творчості. Так, під час сприйняття художнього твору у дитини розвивається вміння бачити та відчувати красу, а під час художньої творчості виникає можливість переосмислення та передачі власних почуттів, викликаних у процесі сприйняття художнього твору.

Знайомство з шедеврами живопису є важливим для формування духовної культури особистості. Але тільки показу шедевра живопису недостатньо для активізації уяви дитини-дошкільника. Необхідно організувати процес переживання або співпереживання, надихнути дитину. Мистецтво живопису своєю барвистою мовою розповідає про красу оточуючого світу. Якщо дитина сприймає цю красу з відповідним почуттям, вона навчається не лише відчувати і розуміти мистецтво, але й генерує бажання до власного створення краси.

Як побудувати зустріч з шедевром живопису, щоб надихнути дитину на творче сприйняття і творче самовираження?

Коли дитина вперше зустрічається з живописом, вона сприймає його як казкове продовження буття і вихователь має можливість подарувати їй здатність сприймати мистецтво як прояв чуда, створеного людиною. При спілкуванні з творами живопису у дитини виникає бажання опинитися у зображеному художником світі. Чуттєве сприйняття допомагає їй відчути тонкі нюанси настрою, що насичують картину, тому майже всі діти завжди є вдячними глядачами. Фантазери мандрують у картині, відчувають вітер на щоках, запах осені, розуміють мову листя. Таке сприйняття живопису допомагає краще відчувати мистецтво та відгукуватись почуттями на його красу.

У процесі організації сприйняття живопису вихователь здатний розв'язати важливі завдання з розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку, сформульовані в Базовому компоненті дошкільної освіти (2012 р.) та в комплексних програмах, рекомендованих до використання Міністерством освіти і науки України:

- учити помічати та бачити мудру красу природи у творах мистецтва, відчувати та розуміти її, розвивати емоційно-почуттєве сприйняття;
- виховувати бажання відгукуватись на красиве емоціями та почуттями (дивуватися, захоплюватися, милуватися), формувати культуру спілкування з красою;
- формувати здатність передавати особисте ставлення до світу словом, мімікою, жестом, пластикою, кольором, малюнком;
- формувати естетичний світогляд та художній смак.

Переживання твору полягає у формуванні суб'єктивних емоцій і залежить від настрою та сформованості особистого естетичного почуття. Твори мистецтва звертаються безпосередньо до почуттів дитини і через них до розуму. Будучи усвідомленими, вони сприяють формуванню світовідчуття, активної життєвої позиції та світогляду. Естетична реакція на твори мистецтва зачіпає сферу регуляції діяльності людини. Підтвердження зазначеному можна знайти в теорії Т. Ліппса, де доводиться залежність ефекту впливу твору на людину від її вміння перетворити отримані імпульси у власні інтимні переживання. Основоположну роль при цьому відіграють особливості індивідуальної уяви та фантазії.

Методи та прийоми традиційної педагогіки розраховані на роботу лівої півкулі головного мозку дитини: мистецтвознавча розповідь вихователя, бесіда за картиною, прийоми точних установок та порівняння. Такий підхід є характерним для організації освітнього процесу в ДНЗ у традиціях знаннєвої парадигми. Він розрахований на масовий або груповий вплив на засвоєння дитиною інформації, що сприяє не творчому перевтіленню, знаходженню оригінальної інтерпретації, формуванню особистісного ставлення до твору мистецтва, а лише її запам'ятовуванню та механічному, репродуктивному відтворенню. За таких умов вихователю складно індивідуалізувати освітній процес, тому необхідно шукати нові форми організації та методи активізації самостійної діяльності кожної дитини.

Одним із основних дидактичних принципів проведення занять у ДНЗ є активність самих дошкільників. На заняттях із малювання вона частіше спостерігається під час продуктивної діяльності дітей. Малюк створює малюнок, застосовуючи враження, знання, досвід, почуття та мрії. Це зумовлює небайдуже ставлення до акту творення. Дитина активно виражає себе і в результаті цього самовираження має продукцію – малюнок, завдяки якому може радіти та поділитися радістю з оточуючими. Процес, що передує малюванню, на жаль, залишається сьогодні пасивним: бесіда, навідні питання, ознайомлення з твором живопису змістом, його автором та поєднання твору живопису, художнього слова та музики створюють настрій і викликають враження, але не сприяють активізації виявлення особистих відчуттів.

Як активізувати дитину під час сприйняття твору мистецтва?

По-перше, – відомо, що значна роль для розвитку дитини належить грі. Гра для дошкільника – це можливість створити за бажанням власне життя та із задоволенням

прожити його. Це творчий процес, в якому дитина набуває ролі активного творця. Перетворення освітнього процесу в гру дозволяє кожній дитині зайняти активну позицію, тому використання ігрових технологій було та продовжує залишатися одним із більш пріоритетних напрямків сучасної педагогіки. Ігрові технології дозволяють викликати у дітей почуття задоволення від пізнання, створити умови для активного самовираження та формування високого рівня мотивації до навчання у ЗНЗ й самоосвіти у майбутньому.

По-друге, – зустріч дошкільника з твором мистецтва повинна відбуватися за принципом урахування його вікових особливостей та природних здібностей. Діяльність правої півкулі головного мозку дошкільника перетворює його оточення у казку, диво. Предмети оживають, розповідають про себе, діють у просторі та часі. Цим даром наділені справжні художники та діти. Вихователі повинні пам'ятати про це кожна мить. Адже при врахуванні цієї особливості, при вшануванні природи дошкільника, створюються умови не лише для його успішного розвитку сьогодні, але і майбутнього, де він буде спроможний до здорового життя та творчого самовираження незалежно від роду професійної діяльності.

По-третє, – якщо створено умови для сприйняття дива, ефективність творчого самовираження буде залежати від важливого фактору розвитку людини – її свободи. Як дитина почувається у створеному середовищі? Вона впевнена, що її слова та дії будуть сприйматися як щирий подарунок – з радістю, захопленням та оплесками? Або, навпаки, остерігається, що її точка зору буде піддаватися аналізу, критиці, сумнівам і оцінена як «неправильна»? У досягненні творчого сприйняття живопису важливими залишаються власні відчуття, емоції та переживання. Критерієм досягнення цієї вершини є позиція дитини, в якій вона висловлює не те, що бачить на картині, а виражає себе через призму сприйнятого, говорить про себе, згадує власний досвід. Цей зв'язок між твором живопису та власним світом дитини має обов'язково відбутися, якщо ми ставимо за мету – особистісне відчуття мистецтва.

Художньо-творча ігрова технологія сприйняття творів живопису на заняттях з малювання забезпечує високий рівень мотивації, активну позицію дошкільників, створює позитивний емоційний стан, стимулює розвиток творчих здібностей, створює умови для успішної соціалізації особистості. Технологія складається з прийомів активізації роботи правої півкулі головного мозку, емоційно-чуттєвої сфери та асоціативно-образного мислення. Доречними для використання будуть прийоми «Входження в картину», «П'ять відчуттів», прийоми аніманістичності, фантазування та імпровізації. Сенс розробки та використання в освітньому процесі нетрадиційних (інноваційних) форм ознайомлення з творами живопису полягає в ефектах занурення у простір художнього твору, в активізації емоційно-почуттєвої сфери під час його сприйняття, підключення фантазії та імпровізації з метою пробудження власних почуттів, виникнення асоціативних зв'язків, особистого ставлення до картини.

Прийом «Входження в картину» пов'язаний з грою, творчою фантазією, з установками на розгорнуте виразне розповідання. Цій грі властивий момент зсуву, переходу в інше вимірювання. Важливою особливістю такої гри є необхідність та можливість реально діяти в умовній ситуації. Використання зазначеного прийому допомагає формувати у ді-

тей емоційно-особистісне ставлення до картини, що характеризується емоційними асоціаціями. Занурення в уявне просторово-тимчасове середовище (незвичайне, придумане або уявлене на основі наявних життєвих вражень) сприяє виникненню різних ігор-подорожей.

Приєм «П'ять відчуттів» дає можливість: пофантазувати про відчуття зображеного в картині (відчути запах квітів, вдихнути свіжість зимового повітря, відчути м'яку зелень під ногами, почути спів птахів тощо); створити атмосферу яскравого, емоційно забарвленого переживання, уявного проживання художнього образу картини.

Приєм аніманістичності надає можливість вдихнути життя у зображені предмети, розглянути їх характер, пофантазувати про взаємини з навколишніми предметами і явищами.

Приєм фантазування створює умови для вираження особистого ставлення до художнього образу, розвитку власного уявлення про нього, встановлення асоціативних зв'язків у його сприйнятті.

Приєм імпровізації допомагає виховувати творчу самостійність та внутрішню свободу, звільняє від головних ворогів творчості: самообмежень, страхів, стереотипів поведінки. Цей прийом розвиває уяву та чуттєве сприйняття, безпосередність та композиційне мислення. Гра «Перевтілення» створює умови для уявного перевтілення дитини в іншу людину, тварину, предмет, явище. У цій грі дерева і квіти, явища природи, речі наділяються образними характеристиками, а це означає, що діти готові відчути біль та радість живих істот, готові співпереживати і турбуватися про них.

Таким чином, сприйняття живопису з активізацією емоційно-почуттєвої сфери та використанням ігрової технології забезпечує високий рівень мотивації, активну позицію дошкільників, формує позитивний емоційний стан, стимулює розвиток творчих здібностей, створює умови для успішної самореалізації та соціалізації особистості.

«Мистецтво – вираження глибинних думок простішим способом», – говорив у свій час Альберт Ейнштейн. Дійсно, твір живопису – не просто прикраса, а особливий світ, створений художником для кожної людини. Разом з тим, він знаходить відгук у серцях тих, чий погляд притягує. І найглибші думки майстра про велич краси барвистою мелодією перетворюють людину із споглядача в активного співучасника. Так і дитина, споглядаючи твір живопису, з натхненням пізнає світ і себе в ньому. Вона відчуває насолоду від твору мистецтва тому, що створює його в собі, збагачуючи внутрішній світ. Краса, що сприймається органами чуття, проникає глибоко в душу дитини, назавжди оселяється там і надихає на творчість.

Використані літературні джерела

1. Андрущенко В. Духовна сутність освіти [Текст] // Вища освіта України. / В. Андрущенко, – 2007. – № 1. – С. 5 – 10.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богущ – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: Підручник [Текст] / За заг. ред. Г.В. Сухорукової. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 21-100.

4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте [Текст] / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с.
5. Выготский Л. С. Эстетическое воспитание [Текст] // Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 132 с.
6. Даниэль С. М. Искусство видеть [Текст] / С. М. Даниэль. – Л.: Искусство, 1990. – 223 с.
7. Лафренье Питер. Эмоциональное развитие детей и подростков [Текст] / Лафренье Питер. – СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2004. – 256 с.
8. Неменский Б. М. Мудрость красоты. О проблемах эстетического образования [Текст] / Б М. Неменский. – М. : Просвещение, 1987. – 255 с.
9. Шульга Л. М. Барвіста радість (Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку на заняттях із малювання): Методичний посібник [Текст] / Л. М. Шульга. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. – 280 с.

УДК 37.013.75 [37/013/73]

Лідія Ткаченко
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ «УЧИТЕЛЬ – УЧЕНЬ»: КОНТЕКСТ СИНЕРГЕТИКИ

В статье рассмотрена педагогическая проблема развития личности в субъект-субъектных отношениях основных участников образовательно-воспитательного процесса – учителя и ученика – в современных условиях. Основным методологическим условием успешного осуществления педагогического процесса развития личности как основной цели образовательно-воспитательного процесса автор определяет синергетический подход. Описаны некоторые принципы организации синергетической системы, каковой и есть личность. Очерчены параметры развития личности с учетом методологии синергетики.

Ключевые слова: *развитие личности, субъект-субъектные отношения, синергетическая система, синергетический подход, методология синергетики.*

The paper considers the problem of pedagogical conditions of the development of personality in subject-subject relations of the main actors of the educational process – teacher and student. The main methodological condition for the successful development of the individual as the main goal of education is synergetic approach as it defines by the author. Some basic principles of synergetic system are present. The author indicated that the personality is the synergetic system and outlined the parameters of the development of personality based on the methodology of synergetic.